

DİL ASLA MASUM DEĞİLDİR

Prof. Dr. Semiramis Yağcıoğlu
DEU Fen-Edebiyat Fakültesi
Dilbilim Bölümü

Giriş

Son yıllarda Türkçenin ölümcül bir hastalığa yakalandığı görüşünde hemen herkes birleşiyor. Türkçede yabancı sözcüklerin kullanımının tüm toplumsal alanlarda giderek yaygınlaşması, çeşitli kurum ve kuruluşları, bu sağlıksız duruma çare bulmaya yönelik arayışlara yöneltiyor. DEU Sosyal Bilimler Enstitüsü'nün öncülüğünde şu anda ikincisini yaptığımızın bu çalıştay dizisi de bu arayışların bir parçası olarak gündeme gelmiştir. Çalıştayın başlığında yer alan “Türkçe Bir Azınlık Dili mi Oluyor?” sorusu, aydınlar tarafından duyulan bu derin kaygının giderek ontolojik bir korkuya dönüştüğünü gösteriyor. Azınlık dili olmanın ötesinde yakın bir gelecekte anadilimizin ölü diller arasında yer alabileceği korkusu bizi derinden sarsıyor.

Dillerin yaşama güçlerini yitirerek tarih sahnesinden silinmeleri bilinen bir olgudur. Dünya dillerinin pek çoğu, belli tarihsel dönemeçlerde işlev kaybına uğrayarak ölmüşlerdir. Peki acaba hastalanan bir dil iyileştirilemez mi?; yeniden güçlendirilip ayağa kaldırılamaz mı? Kuşkusuz doğru teşhis ve tedavi yöntemleri ile bunu yapmak olasıdır. Ancak doğru teşhis ve tedavi yöntemlerinin bulunması, dile ait tasarılarımızı gerçekçi bir zemine oturtmakla mümkündür. Anadilimizi kullanmak yerine İngilizce sözcükleri kullanmayı yeğlememizi “dil kirlenmesi olarak” tanımlamak bile dile ilişkin bilgilerimizde ne denli romantik bir görüşe sahip olduğumuzu ele veriyor. Dili el değmemiş masum bir genç kız olarak tasarlayıp ona kendi isteği dışında sahip olan bir “saldırgan” dilin varlığını, bir imgelem ve zihinsel tasarım olarak geliştiriyoruz. Böyle bir zihinsel tasarım ise bizleri, yani anadili Türkçe olan dil kullanıcılarını neredeyse aklıyor. Biz, kendi isteğimiz dışında gelişen bir saldırının sadece kurbanları olarak masumlaşıyoruz. Bu rolü öylesine benimsiyoruz ki bir toplumun yaşamında dilin üstlendiği işlevleri soğukkanlı bir yaklaşımla ele almaktan ve bu dilin işlevleri yerine getirmesinde ne zaman bir zaafiyet meydana gelebilir sorusunu sormaktan kurtuluyoruz.

Bu bildirinin kapsamında önce dilin işlevleri tanımlanacak, sonra bu işlevlerde meydana gelen parçalanmalar sonucunda dil konuşucuların tutum ve davranışlarının nasıl değiştiği Psiko-sosyal kuram çerçevesinde açıklanacak ve daha sonra toplumsal uygulamalarda İngilizcenin kullanımının nasıl bir

ekonomik değer kazanarak sembolik bir g¼ç aracı haline geldiği tartişılacak ve çz¼m nerileri sunulacaktır.

Dilin İşlevleri

Dile ilişkin tanımlar yapılırken ilk akla gelen tanım dilin bir iletişim aracı olduğudur. Bu tanım dil kullanıcısını genellikle karşı tarafa belli bir iletiyi aktarma kaygısı taşıyan bir varlık olarak tasarlar. Bu biçimde tasarlanan dil kullanıcıları işbirliği çerçevesinde ve birbirleri arasında toplumsal olarak g¼ç farklılığı olmayan, eşit bireyler olarak konuşma ediminde yer aldıkları varsayılır. Böylesine tasarlanan dil kullanıcısı t¼m sözel etkileşim durumlarında yer alan bir prototip konumuna y¼kseltilir. Sonuç olarak sözel etkileşim idealize edilir ve bu lk¼sel durum dilin diğer işlevlerini görmemizi ve dolayısıyla toplumsal etkileşimin farklı boyutlarını çz¼mlememizi engeller.

Oysa toplumsal coğrafyada yer alan dil konuşucuları çeşitli grupların üyesidirler ve bu grupların yesi olarak başkalarından farklılaşmak isterler. Bu farklılığı işaretleyen en önemli gösterge ise dil kullanımınıdır. Hepimiz sözel iletişimde yer alan bireyler olarak bireyin dil kullanımının, onun başkaları tarafından nasıl algılandığını, nasıl değerlendirildiğini ve nasıl kategorize edildiğini önemli derecede etkilediğini biliyoruz. Toplumsal arenada böylesine durumların bireyleri etkileyen kazanma veya kaybetme gibi yaşamsal sonuçları olduğunu biliyoruz. Bu bağlamda dil kullanımı bireye istediği işe girme, saygı görme, söz¼n¼ dinletme gibi isteklerine ulaşma g¼c¼ veren ya da ondan yoksun bırakan bir araç olarak işlev görmektedir. Dolayısıyla dil ve g¼ç arasında sıkı bir ilişki olduğunu görmemiz gerekir. G¼çten söz ederken bireylerin başka bireylerin davranışlarını ve d¼ř¼ncelerini etkileme yeteneğini anlıyoruz (Morgenthau, 1993). Dolayısıyla dil bir iktidar kurma aracı olarak Derrida'ya göre asla masum olmamıştır (Foley;1985).

Toplumsal Değişim ve Dil

Dil kullanımının toplumsal işlevlerini Fishman'ın (2000) da işaret ettiği gibi iki ana başlık altında toplamak olasıdır: İş, y¼ksek eğitim, kitle iletişim araçları ve devlet kurumlarında kullanılan dil kullanımı ile aile, arkadaşlık, komşuluk ve ilköğretim alanında kullanılan dil kullanımı birbirinden farklılık gösterebilir. Dilin bu işlevlerini Fishman'a göre simgesel olarak şöyle göstermek m¼mk¼nd¼r:

P İş, y¼ksek Eğitim, Kitle İletişim Araçları ve Devlet Kurumları

n-P Aile, Komşuluk, Arkadaşlık ve Ana okulu

Her dil kullanımı toplumsal anlamlar taşıır. Genellikle anadilin değişkeleri arasında yer alan ölç¼nl¼ dil işe girme, saygı görme ve olumlu etkiler yaratma

açısından önemli bir güç kaynağı olarak eğitim alanında öğretilir ve pekiştirilir. Ancak 1950'lerden bu yana hızı giderek artan iç göç, köylerden şehirlere kayan bir demografik yapıyı gündeme getirirken buna paralel olarak da bir farklılık aracı olarak İstanbul Türkçesinin işlevini de değiştirmiştir. Farklılaşan toplumsal talepler doğrultusunda ölçünlü dil konuşulmasını özendiren Devlet Televizyonlarına ve radyolarına rakip olarak pıtrak gibi çoğalan özel televizyon kanalları ve radyolar köylerden şehirlere göç eden ve çeşitli değişkeleri konuşan insanların sesinin çevreden merkeze taşınmasını sağlamıştır. Görünebilirliğin ve para kazanmanın aracı ise şöhret sahibi olmayla ilişkilendirilince İbrahim Tatlıses'in konuştuğu Türkçe değişkesi ile ölçünlü dil arasında güç ve toplumsal statü sağlama açısından hiç bir farklılık kalmamıştır. Dil kullanımında görülen değişimler, kendini toplumsal değişimin bir göstergesi olarak dayatır Dolayısıyla diller kendi dışlarında gelişen politik, toplumsal ve ekonomik olgulardan bir barometre gibi etkilenecek değişirler (Fairclough, 1992). Bu nedenle dil kullanımında meydana gelen sapmaları, bir kültür topluluğunu oluşturan bireylerin varoluş ve davranış biçimlerinin, yani sözel ve sözel olmayan davranışlarının eklemlendiği bir toplumsal pencereden ele almak zorunluluğu doğmaktadır.

Toplumsal değişime bağlı olarak dil değişmesi aslında iki boyutlu bir etkinin girdabında yeniden biçimlenmektedir: yurtiçinde iç göç yapısal değişikliklere yol açarken küresel bir değişim de uluslararası ilişkilerin doğasını değiştirerek ulus-devleti ve onun egemenlik anlayışını tartışılır konuma getirmiştir. Dolayısıyla ulus, ulusalcılık ve bu kavramlarla ilişkili her değer yıpratılmıştır. Buna bağlı olarak uluslaşmanın ve egemenliğin başlıca göstergesi olan dil, yani Türkçe de bu gelişmelerden nasibini almıştır. Küreselleşmenin bir başka boyutu ise Amerika Birleşik Devletlerini hegemon durumuna yükselmesidir. Bu hegemonun kullandığı dil olan İngilizce de Lingua Franca, yani geçer dil konumuna yükselmiştir. Bu gelişmelere paralel olarak ölçünlü dil kullanımı farklılık yaratma aracı olarak işlevini kaybederken, İngilizce biliyor olmak işe girme, saygı görme ve özenilecek bir yaşam biçimini imleme aracı olarak toplumsal katmanlaşmada işlev yüklenmeye başlamıştır. Bazı verilere göre Türkiye' de 13 üniversitede İngilizce eğitim yapılmaktadır. Bu üniversitelerden Orta Doğu Teknik Üniversitesi (ODTÜ), Boğaziçi Üniversitesi (BÜ) ve Bilkent Üniversitesi (BÜ) ilk dilimden öğrenci alırken bu üniversitelerin mezunları iş pazarında en değerli ürün olarak aranılmaktalar ve dolayısıyla İş ilanlarında ön sıralarda yer almaktadırlar. Buna bağlı olarak gazetelerin iş ilanlarına ayırdıkları özel eklerde ilanlar İngilizce yer almaktadır. Dolayısıyla İngilizce bilen bireyi okuyucu kitlesi olarak hedefleyen bu ilanlar ciddi bir eleme işlevi görerek dil bilmeyen bireylere bu iş alanlarını kapalı tutmaktadırlar.

İş, yüksek öğrenim, medya ve devlet kurumlarında anadilin ölçünlü değişkesi giderek İngilizce ile bu alanı paylaşır hale gelmektedir. Ancak Fishman'a (2000) göre, bir dilin tehlikede olduğunu söylemek için yabancı dilin, dilin n-P

işlevlerine, yani gündelik hayata da sızması gerekmektedir. Türkiye’de İngilizce öğretiminin anaokullara kadar indiğini ve okullar arası rekabetin İngilizce öğretip öğretmediklerine göre biçimlendiğini görüyoruz. Artık iş dönüşü çocuklarını anaokulundan alan anne ve babalar çocuklarına ‘merhaba’ derdemez o gün İngilizce hangi şarkıyı öğrendiklerini ve hatasız olarak artık kaç kadar saydıklarını sormaktadırlar. Dans eder adımlarla annesinin ya da babasının yanında giden çocuk dilsel üretimini İngilizce yaptığı sürece daha çok ‘aferrin’ almakta ve buna bağılı olarak kendisini daha değerli olarak duyumsamaktadır. Bu durum Fishman ‘ın (2000) gösterim biçimine göre şöyle tasarlanabilir:

$$\frac{P}{n-P} : \frac{\text{Ölçünlü dil/İngilizce}}{\text{Türkçe/İngilizce}}$$

Ekonomik bir Değer olarak Dil

Toplumdilbilimin ortaya koyduğu bulgulara göre dil kullanıcıları etraflarında konuşulan dilsel biçimlerin en yaygın olanlarını benimseyip kullanma yerine özendikleri toplulukların dilsel davranışlarını bilinçli bir biçimde taklit etmeye yöneldiklerini ileri sürmektedir (Nettle, 1998). Toplumsal alan farklılık/farklı olmak mantığına göre düzenlenip anlam kazanır ve bu durumda toplumsal olarak farklılık yaratan her gösterge toplumsal aktörler tarafından ulaşılması gereken bir değerli meta niteliğine ulaşarak benimsenir. Farklılık yaratan herşey Fransız sosyolog Bourdieu’a (1991) göre Sermayeden/kapitalden başka birşey değildir. Toplumsal aktörler farklılık yaratan olguyu farkettileri anda ona ulaşmak üzere harekete geçerler. Farklılaşma isteğı meşru istekler olarak tanındığı ölçüde kabul görürler. TOPLUMSAL AKTÖRLER ELLERİNDE BULUNDURDUKLARI SİMGESEL SERMAYEYE GÖRE İÇİNDE YER ALDIKLARI GRUP TARAFINDAN kabul görürler ve güç sahibi olurlar.

Bourdieu’a (1991) göre politik, toplumsal ve ekonomik olgularda ortaya çıkan güç ilişkileri sembolik düzeyde gündelik hayatın her anında bu güç ilişkilerinin sürdürülmesi için yeniden üretilirler. Dil de bu sembolik göstergelerin en önemlisi olarak toplumsal katmanlaşmada işlev yüklenir. Dilin simgesel bir güç aracı olarak toplumsal alanda nasıl işlev gördüğünü Akademik yaşamın dinamiklerine bakarak açıklamam uygun olacaktır. Bu bana aynı zamanda İngilizcenin kullanımını özendirmek, bu özentiye beslemek ve hatta birçok durumlarda talep etmek için gündelik yaşamda gerçekleşen toplumsal uygulamaları irdeleme fırsatı verecek. Çünkü toplumsal değişime bağılı olarak dilin değişmesini açıklayabilmek için küçük ölçekli düzeyde yaşanan her toplumsal uygulamayı büyük ölçekli düzeyde yaşanan toplumsal değişimlerin doğasına bağılyabilmemiz ve aralarındaki ilişkiyi ortaya koymamız gereklidir. Başka bir deyişle, şimdi ve burada yapmakta olduğumuz ve doğal kabul ettiğimiz her uygulamanın daha büyük ölçekte meydan gelen değişimlerle nasıl bir ilişki kurduğunu gösterebilmemizin gereğı vardır.

Bilindiği gibi akademik hayata yeni başlayan bir araştırma görevlisi profesörlük ünvanına ulaşana kadar çeşitli aşamalardan geçer. Hiyerarşik bir mantığa göre düzenlenmiş bu sosyal ilişkiler çerçevesinde araştırma görevlisi sırasıyla yüksek lisans tezi ve doktora tezini ürettikten sonra öğretim üyeliği kademesinin ilk aşaması olan yardımcı doçentliğe yükseltilir. Bundan sonra doçentlik aşamasına ulaşması öğretim üyesinin ancak YÖK'ün belirlediği başvuru koşullarını yerine getirdiği takdirde mümkün olabilir. Daha sonra beş yıllık bir süre içinde ulusal ve uluslararası bilimsel makaleler yazarak profesörlük ünvanını almaya aday olabilir. Akademik alanda kullanılan ünvanlar topluluk içinde yer alan aktörlerin kimliklerinin temelini oluştururlar. Bu ünvanların ele geçirilmesi parasal ve simgesel ayrıcalıkların da ele geçirilmesini belirler. Her ünvanın değeri ve sağladığı güç, aşmalı yapı içinde işgal ettiği yere göre belirlenir ki, bu da akademik toplumda yer alan aktörler arasında toplumsal katmanlaşmayı yaratır. Ünvanların dağıtılması Bourdieu'a göre pazarda nadir bulunan değerlerin dağıtımının kontrol altında tutulmasıyla işlerlik kazanır. Bu kontrol çeşitli jürilerin kararları doğrultusunda gerçekleşir. Akademik hayatın her aşamasında öğretim elemanı tarafından bu ünvanlara ulaşmanın tek ve biricik yolu dilsel üretimde bulunmak, yani bilimsel makale yazmaktır. Dolayısıyla, değişim aracı olarak pazar ekonomisine göre yapılandırılmış bu düzende her makale ekonomik bir değer taşır. Şimdi bu ekonomik değer, yani makalelerin hangi dilde yazıldığına göre nasıl değer kazandığını Doçentlik Başvuru koşullarına bakarak irdeleyelim:

<p>I. Uluslar arası yayın ve atıflar:</p> <ol style="list-style-type: none">1) SSCI-Expanded veya AHCI kapsamındaki dergilerde yayımlanmış tam makale, 4 puan2) Alan indeksleri kapsamındaki dergilerde yayımlanmış tam makale, 3 puan3) İlgili alanda önde gelen ülkelerin hakemli bilimsel/mesleki dergilerinde yayımlanmış tam makale, 2 puan4) İlgili alanda önde gelen uluslar arası yayınevleri tarafından yayımlanan kitap, 5 puan5) İlgili alanda önde gelen uluslar arası yayınevleri tarafından yayımlanan kitapta bölüm (ansiklopedi maddesi dahil), 3 puan6) İlgili alanda önde gelen uluslar arası yayınevleri tarafından yayımlanan kitap editörlüğü, 4 puan7) Uluslar arası nitelikli bilimsel/mesleki kuruluşlar tarafından periyodik olarak düzenlenen ve bildiri önerilerinin uluslar arası nitelikte hakemler/seçici kurul tarafından seçildiği bilimsel toplantılarda sunulacak tam metin olarak yayımlanan bildiri, 1 puan8) Yukarıda tanımlanan yayınlara, diğer yazarlar tarafından yapılan bir atıf, 0,5 puan	<p>II. Ulusal yayınlar:</p> <ol style="list-style-type: none">1) Ulusal hakemli dergilerde yayımlanmış tam makale, 1 puan2) Tanınmış ulusal yayınevleri tarafından yayımlanan kitap (ders kitabı hariç), 3 puan3) Tanınmış ulusal yayınevleri tarafından yayımlanan kitapta (ders kitabı hariç) bölüm, 1 puan4) Tanınmış ulusal yayınevleri tarafından yayımlanan kitap (ders kitabı hariç) editörlüğü, 1 puan5) Arkeoloji, sanat tarihi ve antropoloji alanlarında, bilimsel bir kurum tarafından desteklenen arazi projesi yöneticiliği yapmış olmak, 1 puan6) Ulusal tebliğler, 0,25 puan (toplamı 1 puanı geçemez)
---	---

Türkçe Bilim Dili Olarak Geliştirilebilir Mi?

Genellikle Türkçenin güçlendirilmesi konusunda yapılan toplantılarda Türkçenin bilim dili olarak geliştirilmesi gereği vurgulanmaktadır. Bunlar kulağa son derece hoş gelen önerilerdir. Oysa yukarıda dikkatlerinize sunduğum Doçentlik başvuru koşulları, bünyesinde yaptırım gücü taşıdığı ve hem eğitim alanını hem de iş alanını ilgilendirdiği için toplumu yönlendirmede araç görevi üstlenen tüm kurumların kesişme noktasında yer alan bir uygulama olarak öğretim üyeleri topluluğunun bilinçaltına İngilizcenin üstün dil olduğu iletisini güçlü bir biçimde göndermektedir. Doçentlik başvuru koşulları, açıkça Türkçe ürettiğiniz her ürünün, yani makalenin İngilizce üretilen makale karşısında yaklaşık 1/5 oranında değersiz görüldüğünü açıkça göstermektedir. Bu koşulların yürürlüğe girmesinin en önemli sonuçları belki de Ulusal yayınların 6. maddesinin yol açacağı sıkıntıyla ilgili olarak yaşanacaktır. Çünkü Ulusal Sempozyumlarda sunulan bildirilerin bu denli değersiz oluşu, bu sempozyumlara katılımı giderek azaltma etkisi yaratacak ve yeni yeni gelenekselleşmeye başlayan ve akademik topluluk üyelerinin birbirlerini tanıma ve izleme olanağını sağlayan bu toplantılara gösterilen özenin ve ilginin zayıflamasına yol açacaktır. Bunun doğrudan sonucu ise Türkçenin bilim dili olarak serpilmesinin önüne getirilen engeldir. Fen ve sosyal bilim terimlerinin Türkçeleştirilmesi konusunda TÜBA'nın gösterdiği gayretler ise sonuçsuz kalacaktır. Bilim dili yalnızca terimlere indirgenemeyeceğinden Türkçe bilim söyleminin de geliştirilmesi yani terimlerin bağlam içinde kullanılmasını sağlayarak saydamlaştırılması gerekmektedir (Kocaman, 2004). Bu çabaların kurumsallaştırılması ve sürekliliğin sağlanması için Türkçe üretiminin tekrar pazarda değer kazanması gerekmektedir. Türkçenin gücü bu değeri bulmasını zaten sağlayabilecek durumdadır.

Kaynakça

Bourdieu, P. (1991). *Language and symbolic power*, Trans. Gino Raymond and Matthew Adamson. Ed. by John B. Thompson. Cambridge: Polity Pres

Fairclough, N. (1992). *Discourse and Social Change*. Cambridge: Polity Press.

Fishman, J. A. (Editor) (2000). *Can Threatened Languages Be Saved? : Reversing Language Shift, Revisited: A 21st Century Perspective*. Clevedon: Multilingual Matters Limited.

Foley, B. (1985). "Politics of Deconstruction". *Rhetoric and Form: Deconstruction at Yale*. Oklohoma: University of Oklo. Press.

Hans, J. M. (1993). *Politics among Nations: The Struggle for Power and Peace*. revised by Kenneth W. Thompson. New York: McGraw-Hill, Inc.

Kocaman, A. (2004). "Türkçe bilim dili üzerine düşünceler". *Cumhuriyet Bilim Teknik*, s 889.

Nettle, D. (1998). "Using Social Impact Theory to simulate language change". *Lingua*, v. 108. Cambridge, UK.